

Jean-Michel Salanskis

PO *FRENCH THOUGHT* – ANALITINIO, FENOMENOLOGINIO IR LEVINIŠKOJO STILIAUS LINK

Paryžiaus X Nanterre'o universitetas
200, avenue de la République,
92001 Nanterre, Paryžius
El. paštas: jmsalans@u-paris10.fr

Straipsnio pradžioje primenama, kaip fenomenologija sėkmingai išigalėjo Prancūzijoje, nors kartu ją visuomet viena po kitos ribojo skirtingos įtakos – marksistinis materializmas, French Thought radikalizmas, o dabar galbūt dar ir analitinė filosofija. Toliau aiškinama, kodėl dabar jau galima teigti, jog istorinis French Thought epizodas yra užsibaigęs. Post factum galime mėginti išvardyti pamatinius šiuo stebinančiu istoriniu „momentu“ išrandamos filosofijos pranašumus. Taip pat galime sugrįžti prie pagrindinių prancūzų fenomenologijos įnašų, siekdami nusakyti šios fenomenologijos skonį bei specifiškumą.

Šie pastebėjimai leidžia svarstyti, kokia šiandien gali būti mūsų užduotis naujomis aplinkybėmis, susidariusiomis pasibaigus French Thought. Straipsnio autoriaus nuomone, reikia ir toliau užsiimti fenomenologinio tipo veikla, bet ji turėtų būti dėmesinga dviem „išoriniams“ reikalavimams: pirma – tai aiškumo reikalavimas tiesos atžvilgiu, o aiškumas implikuoja kalbinę ir loginę tiesos, kurios laukiama iš filosofinių mūsų darbų, išsklaidą; antra – tai neužmirštas etikos reikalavimas – tokios etikos, apie kurią mums priminė ir kurios mokė Emmanuelis Levinas. Tai reikėtų užsiimti leviniška ir kartu savotiška „analitinė“ filosofija.

Savo straipsnį užbaigiu mėginimu pasakyti, kodėl mano asmeninė etanalizės programa išpildo šį dvigubą reikalavimą, o kartu joje savaip perimama daugelis pozityvių French Thought bruožų.

RAKTAŽODŽIAI: fenomenologija, French Thought, analitinė filosofija, etanalizė, Levinas.

FENOMENOLOGIJA PRANCŪZIJOJE

Norėdami aprašyti filosofijos raidą Prancūzijoje per visą XX a. iki pat mūsų dienų, pirmiausia turėtume pripažinti itin svarbią fenomenologijos vietą ir jos atliktą vaidmenį.

Iš Vokietijos paimtas fenomenologijos įskiepis Prancūzijoje prigijo be jokių abejonių taip, kad pranoko bet kokias viltis. Iš karto trys autoriai – Emmanuelis Levinas, Maurice'as Merleau-Ponty ir Jeanas-Paulis Sartre'as individualias fenomenologinio pobūdžio filosofijas parašė beveik tuo pat metu kaip ir Martinas Heideggeris, perėmęs iš Edmundo Husserlio mąstymo ateinantį impulsą. Bet ir „po“ šios fenomenologų kartos fenomenologija ir toliau bent jau tam tikru mastu skatino filosofinių kūrinių atsiradimą, net jei jie kartais ir būdavo nutolę nuo grynosios fenomenologijos – tai kiekvienas savaip savo darbais iliustruoja Jacques'as Derrida ir Paulis Ricœuras. O tokie vardai kaip Michelis Henry, Jeanas-Lucas Marionas, Henri Maldiney ar Jeanas-Louis Chrétienas taip pat liudija, kad fenomenologinis įskiepis ir toliau duoda vaisių. Taip pat, be abejo, reikėtų paminėti ir institucinį elementą – tyrimų grupę „Husserlio archyvai“, dirbančią *École Normale Supérieure* ir prancūziškoje erdvėje fenomenologijai suteikiančią ilgaamžiškumą. Tęsiant šia kryptimi, galima ta proga priminti, kad Husserlio filosofija paremtas darbas bei apmąstymai taip pat atliko svarbų vaidmenį prancūziškoje epistemologijoje: tyrinėtojų grupei IHPST¹ – vienam iš epistemologinio tyrinėjimo polių, kuris šiandien daugiausia juda analitinės filosofijos keliu, iš pradžių vadovavo Suzanne'a Bachelard, Husserlio veikalo *Formalioji ir transcendentalinė logika* vertėja į prancūzų kalbą.

Tuo pat metu prieš šitaip aiškiai įsitvirtinusią fenomenologiją buvo nukreiptos stiprios pasipriešinimo jėgos, kaskart atsiradavusios dėl filosofinių kitos pakraipos įtakų. Išskirčiau tris tokio pasipriešinimo etapus:

1) Pirmajai prancūzų fenomenologijai, atsiradusiai 1940 m. (turiu omenyje Leviną, Merleau-Ponty ir Sartre'ą, bet šioje vietoje ypač du pastaruosius), taip pat rūpi nutraukti visus ryšius su idealizmo bei spiritualizmo iliuzijomis

¹ IHPST – *Institut d'histoire et de philosophie des sciences et des techniques* [Mokslų ir technikų istorijos ir filosofijos institutas] (*Vert. past.*).

ir regimybėmis, – šio tipo mąstymas vyravo iki tolėjusiais dešimtmečiais, o prieš pat karą pasireiškė Henri Bergsono ir Léono Brunschvicgo darbuose, – filosofinį mąstymą siekiant susieti su materialiu žmonių gyvenimu ir konkrečiomis kančiomis. Tokį siekį netiesiogiai įkvėpė marksistinė filosofija. Jei nesuvoksime, kad ši pirmoji fenomenologija mėgina praktikuoti marksistinį „itarumą“, liksime ją blogai suprastę. Šią išvalgą patvirtina Sartre'o perėjimas nuo *Būties ir niekio* prie *Dialektinio proto kritikos*, Levino knygos *Totalybė ir begalybė* pratarė. Apie tai kalbama ir Jeano-François Lyotard'o parašytoje fenomenologijos populiarinimo knygoje iš serijos *Que sais-je?* O žvelgiant giliau, prancūzų fenomenologai, pradedant Levinu jo darbe *Intuicijos teorija Husserlio filosofijoje*, intencionalumą interpretuoja ne epistemologiškai, o haidegeriškai: tai atvirumas Būčiai, kuris visuomet jau realizuotas sąmonėje. Šitaip siekiama apmąstyti žmogų pasaulyje, kaip to reikalauja ir marksizmas. Kaip tik prancūzų marksizmas motyvuoja jų haidegerizmą.

2) 7–8 dešimtme., atėjus naujai „radikaliosios“ prancūzų filosofijos kartai – *French Thought* kartai – siejamai su revoliucija ar bent jau perversmu, fenomenologija, tiesą sakant, yra veikiau atmetama ir pasmerkiama. Nors Derrida savo darbą pradeda kartu su fenomenologija ir mąsto remdamasis ja, bendra atmosfera liudija fenomenologijos išstūmimą. Šiuo požiūriu Michelio Foucault suformuluota priešprieša tarp *patirties, prasmės ir subjekto filosofijos* ir *sąvokos, žinojimo ir racionalumo filosofijos* Sartre'ą, Merleau-Ponty, o kartu ir fenomenologiją akivaizdžiai priskiria „blogajai“ pusei. Gilles'is Deleuze'as didžiuojasi sakydamas, kad jis niekada nepasidavė fenomenologijos svaiguliui. Fenomenologija išlieka ir toliau palaikoma, bet jau kaip gėdinga silpnybė. Kraštutiniu atveju fenomenologas gauna šiukšlių dėžę per galvą (Ricœuras Nanterre'o universitete²). Ir vis dėlto *French Thought* niekada galutinai neišsižada fenomenologinio požiūrio. Nepaisant savo politinio pasipriešinimo, nepaisant savo metodologinės valios nesilaikyti apribojančių fenomenologijos kelių, jis lieka susijęs su fenomenologija ir prisipažįsta jai skolingas. Tam mes taip pat turime kai kurių įrodymų. Jau minėtas Derrida niekada nepalieka fenomenologijos: pakanka čia nurodyti jo vėlyvą knygą *Lytėjimas – Jeanas-Lucas Nancy* (Derrida 2000), kurioje diskutuojama apie vieną fenomenologinį motyvą, svarstoma juslinio suvokimo fenomenologijos problema (ir kurioje Derrida grįžta prie savo vienos pirmųjų knygų *Balsas ir fenomenas* kalbos bei aprašymų). O Deleuze'as, nors, kaip ką tik sakėme, reikalavo atsiriboti nuo aistringo susižavėjimo fenomenologija, neignoravo fenomenologinio šaltinio. Jis ja remiasi, pavyzdžiui, savo knygoje *Prasmės logika*, kur tvirtinama, kad pamatinės prasmės kaip dvipusio įvykio – teiginio išreiškiamosios

² Aliuzija į 1968 m. revoliucinį studentų judėjimą, kai Ricœuras laikėsi nuosaikios, susitaikymo siekiančios pozicijos, kuri revoliucingai nusiteikusių studentų buvo priimta kaip prisitaikėliška ir dėl kurios jam teko patirti čia minimą pažeminimą (*Vert. past.*).

dalies (*exprimé*) ir daiktų padėties atributo – pateikimas neatsiejamas nuo to, ką Husserlis vadino noemos analize. O kalbant bendriau, Alainas Beaulieu savo disertacijoje (išleistoje atskira knyga *Deleuze'as ir fenomenologija* (Beaulieu 2004)) parodė, kad Deleuze'as fenomenologijai priskyrė „geriausio priešo“ statusą – tokio, kuriam jis ryžtingai priešinasi, kiekvieną kartą siekdamas iš jo pasiimti patraukliausias galias, leisiančias svarstyti rūpimą klausimą. Tačiau galima eiti dar toliau ir nuosekliai parodyti, kaip fenomenologijos kalba ir požiūriai dalyvauja kiekviename konkrečiame *French Thought* darbe (Foucault ir Lyotard'o kūryboje). Tai, beje, susiję su paprasta priežastimi: nuo pat pradžių *French Thought* metė iššūkį ir pasipriešino naujai filosofijos *koinē*³ – analitinei *koinē*. Šiuo požiūriu fenomenologija yra geriausias ir veiksmingiausias priešnuodis: prasidėjusi nuo Husserlio turėto mokslinės filosofijos užmojo ir įsitikinimo, kad visos problemos turi būti pajungtos tiesai, traktuojamai panašiai kaip ją suvokia analitinis protas, ji išlaikė ryšį su tradicija ir paskatino „literatūrinės“ filosofinės kalbos plėtotę. *French Thought* eina ieškoti fenomenologijos, kaip savo vyresniojo brolio, kuris yra analitinės filosofijos, kaip metodo čempionės, priešas, tikėdamasis, kad vyresnysis jį apgins per pertrauką tarp pamokų.

3) Šitaip ateiname iki trečiojo, dabartinio periodo, kai analitinė filosofija gali pretenduoti tapusi madinga Prancūzijoje. Jei iš tiesų galima kalbėti apie pas mus paplitusį aistringą susižavėjimą, tai būtų susižavėjimas kaip tik analitine, o ypač pragmatinės orientacijos, filosofija. Čia turiu omenyje tai, ką galima vadinti Ludwigo Wittgensteino įtakos sfera, kurioje pasirodo Charles'ui Peirce'ui, Williamui James'ui, Wittgensteinui, Wilfridui Sellars'ui, Johnui Dewey arba amerikiečių autoriams, kartais vadinamiems „postanalitikais“ – Willardui Quine'ui, Hilary Putnamui ar Stanley Cavellui skirti darbai. Prisirišimas prie fenomenologijos mūsų dienomis Prancūzijoje pasireiškia tokia kontekste, kuriame vyrauja šis naujas susižavėjimas. Tad jį ir vėl riboja tam tikras pasipriešinimas, kurio jėga priklauso nuo to, kaip stipriai reiškiasi ištikimybė naujai orientacijai. Dėl to visai naujai pasiskirsto darbai. Kai kurie užsiima fenomenologija IHPST ir ją suvokia kaip „analitinę fenomenologiją“. Kiti užsiima fenomenologija „Husserlio archyvuose“, bet tyrinėja Husserlio ir Gottlobo Frege's, Husserlio ir Alexiuso Meinongo ir t. t. santykius ir ginčus. Marionas, skaitydamas paskaitas apie intencijos sąvoką, kurį laiką praleidžia dirbdamas su Elisabeth'os Anscombe darbais⁴. Tik dar sykį galima patvirtinti, kad fenomenologija nepasitraukė, kad jos aklimati-

³ Visuotinai paplitusi, bendrinė kalba (gr.) (*Vert. past.*).

⁴ Marionas – vienas žinomiausių šiuolaikinių prancūzų fenomenologų (žr. jo knygą lietuvių kalba: Marion J.-L. *Atvaizdo dovana (žiūrėjimo meno metmenys)*, vert. N. Keršytė, Vilnius: Aidai, 2003). Anscombe – viena geriausių Wittgensteino mokinių, tyrinėtojų, jo darbo tęsėjų (*Vert. past.*).

zacijos galia Prancūzijoje nėra paneigta. Net Vincentas Descombes'as⁵ skiria 100 puslapių Husserliui savo knygoje *Prasmės institucijos* (Descombes 1996). Tačiau fenomenologiją visuomet „temdo“ neigimas, tik ši kartą – ne marksinis ir ne perversmo ar įtarumo, bet reiklaus ir objektyvistinio analitinio racionalizmo neigimas.

Istoriškai aprašęs tris būdus susisieti (kam nors vis trukdant) su fenomenologija, norėčiau pasistengti pasakyti, kodėl, nepriklausomai nuo to, ką iš jo paveldėjome, šiandien mes esame „po *French Thought*“. Kodėl šiandien kyla šio mąstymo paveldėjimo klausimas – veikiau paveldėjimo nei pratęsimo ar plėtojimo? Šiuo klausimu nesutariama, ir gerai žinau, kad ne visi mano kolegos man pritartų. Tačiau, mano akimis, šis klausimas svarbus, nuo jo priklauso, ką mes galėsime daryti, kad filosofija gyvuotų ir toliau atsinaujintų, nesileisdama į nevykusius nuotykius.

FRENCH THOUGHT PABAIGA

Kodėl turime priimti tokį nekrologinį pavadinimą, *French Thought* pateikian-tį kaip mirusį?

Ar todėl, kad mus jau paliko paskutinis šio mąstymo mohikanas – Derrida? Ši priežastis nėra tokia jau juokinga, kaip galėtų atrodyti. *French Thought* „tipas“ ypač plito per jo mokytojus, jo „guru“, jei apibūdintumėme jį kiek užgauliai. Kitaip sakant, jis plito per gyvą tam tikros laikysenos kultūroje pavyzdį, kurį mokytojas pateikdavo jį skaitantiems. Toji laikysena gerokai pranokdavo mokytojo skelbiamas tezes bei rašomas knygas, ji determinuodavo „galimybę mąstyti“, savotiškai fiksuodavo horizontą tam tikrai išrastinai filosofijai. Filosofuoti reiškė vis geriau mąstyti ir rašyti tam, kad būtų pateisintas pasaulio suvokimo būdas, kurį įkūnijo tokie žmonės, kaip Foucault, Lyotard'as, Deleuze'as ir Derrida. Beje, jų tekstai, šiaip įvairiausiu požiūriu skirtingi, brėžė tam tikrą „vagą kultūroje“.

French Thought yra miręs dar ir todėl, kad jis buvo įsuktas į filosofijos istorijos „mašiną“. Nuo šiol prestižines mokyklas baigę gambiausi jauni žmonės rašo disertacijas apie Foucault, Lyotard'ą, Deleuze'ą ir Derrida. Tai, kas anglofoniškuose, o dar plačiau – nefrankofoniškuose kraštuose daroma jau daugelį metų, Prancūzijoje randasi tik dabar. Viena vertus, tai, aišku, stiprina šio mąstymo poziciją: akademiniai darbai mums parodo ir skatina pripažinti jo indėlį. Bet, kita vertus, šis procesas „laidoja“ *French Thought*. Visų pirma laidoja todėl, kad jis visai nebuvo tam skirtas: tai buvo filosofija, kuri galėjo gyvuoti ir būti vaisinga tik diferenciniu būdu perimant jos mąstymo judesį,

⁵ Descombes'as – vienas ryškiausių šiuolaikinių prancūzų filosofų, filosofijos istorikų, platinančių analitinę filosofiją (ypač Wittgensteino, Anscombe) Prancūzijoje (*Vert. past.*).

bet anaipol ne ją studijuojant. Be to, laidoja todėl, kad iškelia naują darbo bei tyrinėjimo kryptį, kurios objektas – *French Thought* lauke rašytų tekstų ir išsakytų minčių prielaidos bei implikacijos, o ne paties šio mąstymo sau užduotos problemos bei tikslai. Toks tyrinėjimas visai neskatina kelti tik šiam mąstymui rūpėjusių klausimų.

Tačiau šių priežasčių nepakanka. Yra dar kelios, kurios, manau, turi didesnę svarbą.

Pirmoji priežastis ta, kad visa ši filosofija buvo parašyta palaikant tam tikrą santykį su politiškumu – esminį ir kartu originalų metodologinį santykį. Tai anaipol nebuvo įprasta to žodžio prasme „politinė filosofija“, siekianti apmąstyti bendrąsias žmonių valdymo sąlygas ir normatyvines formas bei turinius, kuriems reikia jį pajungti. *French Thought* darbai veikiau priklauso tam, kas vadinama „bendraja filosofija“, svarstančia apie mąstymo, patirties visumą, apie gamtą ir kartu kultūrą ir t. t. Ir vis dėlto čia pirmenybė teikiama politinei funkcijai: šie tekstai, dažniausiai aprašydami tas vėžes, į kurias pateko istorinis pasaulis ir žmogiška egzistencija, siekia punktyriškai nubrėžti kelius, kuriais galima iš tų vėžių ištrūkti. *French Thought* darbai buvo parašyti nelyginant „politiniai aktai“, iš kurių buvo tikimasi, kad jie atliks kažkokią permainą ar pokytį, kurio buvo galima ir reikėjo labiausiai trokšti: tai buvo „politiškai performatyvūs“ filosofiniai darbai. Tad galimybė dirbti tokiu būdu priklausė nuo tikėjimo revoliucijos galimybe, nuo gyvai išgyvenamos revoliucijos vilties. Nesvarbu, kad nuo pat pradžių buvo tikimasi visai ne leninistinio tipo revoliucijos, kaip standartiškai ji įsivaizduojama, bet kažko daug radikalesnio ir bendresnio. Nesvarbu, kad paties *French Thought* viduje revoliucijos motyvas pamažu nusitrina, atsiradus naujai Foucault galios sampratai, Derrida ateinančios demokratijos sampratai ar Lyotard'o neišsprendžiamo konflikto (*un différend*) problematikai. Kad ir kaip būtų, *French Thought* nesiliovė palaikęs ryšį su šia idėja, šiuo tikslu, šiuo horizontu, jis nesiliovė dirbęs su juo susijusio darbo, kuris galėtų būti vertinamas pagal tai, kokią galią turi naujai įvesta permaina.

Bet kad ir kaip daugeliui iš mūsų dar ir šiandien tai būtų nepakenčiama, politiškumas nuo šiol atsisiejo nuo revoliucinės perspektyvos – tai už individualias valias stipresnis faktas. Nebeįmanoma užsiimti filosofija, kuri metodologiškai laikytųsi hipotetinės beprasidedančios revoliucijos lauke. Dėl to sugrįžtama prie klasikinės politinės filosofijos. Net jei šioji yra radikali, antisistemiška, kaip tai nutinka net mūsų dienomis, ji pripažįsta, kad esama grynos, nuo jos besiskiriančios ir už ją ankstesnės filosofijos, o ji geriausiu atveju tėra jos pritaikymas. Tokia politinė filosofija nebeturi nieko kompromituojančio, ji nebesiima apmąstyti racionalumo.

Antroji priežastis, dėl kurios *French Thought* yra miręs, susijusi su pirmąja. Ji nulemta to, kad šiandien neįmanoma ignoruoti pateisinimo (*légitimité*), pagrįstumo (*justification*), tiesos klausimų. Prieš beveik penkiolika metų draugiš-

kų diskusijų metu Jacobas Rogozinskis man tvirtino, kad „analitinę filosofiją“ nuo „kontinentinės“ skiria tai, kad ji sutinka būti tiesos tarnaitė, o kontinentinė filosofija žaidžia su tiesa nyčišką žaidimą ir yra linkusi ją išduoti ar ištirpdyti. Manau, kad Rogozinskis *French Thought* suvokė kaip kontinentinės filosofijos sinonimą, antraip kaip jis būtų galėjęs nyčiškoms tendencijoms priskirti, pavyzdžiui, Kantą ir Husserlį? Pateisinimo, pagrįstumo, tiesos klausimai, visų pirma iškilę žinojimo sferoje, bet galiausiai veikiantys bet kokiaje sferoje, buvo „didžiosios“ kontinentinės filosofijos klausimai netgi per visą fenomenologinį laikotarpį. O Rogozinskio pasiūlytą schemą atitinka tik *French Thought*. Tuo metu jai labai priešinausi, nes man atrodė, kad net ir *French Thought* nesvetimas tiesos klausimas, tiesiog šis mąstymas jį sprendžia savaip. Viena iš tokios mano reakcijos priežasčių buvo Deleuze'o tekstai: šis autorius man buvo epistemologinio stimuliavimo šaltinis (tuo, kad savąją individuacijos ir struktūralizmo sampratą jis siejo su René Thomo katastrofų teorijos idėjomis). Manau, buvau teisus, tvirtindamas, kad *French Thought* neatsiribojo nuo klasikinių racionalizmo klausimų, kad jis pretendavo pasakyti kai ką, kas šiam racionalizmui turėtų vertę, nors neprivertstų jo savęs išsižadėti. Tačiau galiausiai Jacobas sakė tiesą: *French Thought* veikė idėja, kad filosofijos performatyvumas svarbesnis už pagrįstumą. Šio mąstymo tekstus vertinome ne todėl, kad juose buvo pateikiama rišli ir pagrįsta analizė ar aprašymas, bet todėl, kad jie mums atrodė keičiantys kažką svarbaus mūsų egzistencijoje ir mąstyme. *French Thought* slypėjo nuostata, kad pateisinimo, pagrįstumo, tiesos klausimai nėra svarbiausi ir tai nėra pagrindinis rūpestis.

Tačiau tokia laikysena šiandien nebeįmanoma. Kadangi susvyravus politinei sąmonei nebegalime remtis revoliucijos geismu, esame priversti nuo šiol gyventi tokia istoriniame pasaulyje, kurio daugis, heterogeniškumas mus gąsdina. Mums atrodo, kad minimalus laisvo bei individualistinio pasaulio – demokratijos – reguliavimas turi būti sveikintinas ir „išsaugotas“ politinėje santvarkoje, bet taip pat intelektualinėje santvarkoje mums atrodo nebeįmanoma nustumti į antrą planą skirtingoms tautoms bei kultūroms būdingo gebėjimo, kurį įrodo mokslinio tipo racionalumo buvimas, toks racionalumas kaip tik ir pripažįsta pagrįstumą, pateisinimo reikalavimą ir tiesos ieškojimą. Alano Sokalio atvejis šioje istorijoje suvaidino milžinišką vaidmenį⁶. Dauguma iš mūsų Sokalio būdą interpretuoti *French Thought* apeliacijas į mokslą laikėme negarbingu ir nepagrįstu. Tačiau tylomis pripažinome, kad racionali

⁶ 1996 m. vienas žinomiausių postmodernių kultūros studijų žurnalų *Social Text* išspausdino Sokalio, Niujorko universiteto fizikos profesorius, straipsnį apie kvantinės mechanikos ir „postmodernios“ filosofijos santykį. Straipsnio pasirodymo dieną žurnale *Lingua Franca* Sokalis paskelbė, kad jo pseudomokslinis straipsnis – tai pokštas. Jis jį parašė norėdamas pažiūrėti, ar leidėjai priims, jo žodžiais tariant, tokį „mįslingą kairuolišką pažiūrą pastišą, kuriame pilna nuorodų į garsenybes, grandiozinių citatų, beprasmybių ir kuris sukonstruotas remiantis kvailiausiomis socialinių mokslų specialistų iš universitetų citatomis“. Straipsnis sukėlė skandalą. 1997 m. Sokalis kartu su belgu Jeanu Bricmont'u išleidžia knygą *Intelektualinės apgavystės*, kurioje demaskuojama, kaip sociologai ir filosofai piktinaudžiauja tiksliaisiais mokslais (*Vert. past.*).

veikla, besilaikanti pagrįstumo, pateisinimo ir tiesos, turi būti pripažįstama ir gerbiama: nesąžininga galvoti, kad galime naudotis atskirais racionalios veiklos elementais ir tuo pat metu nepagerbti mokslinio etoso, kuriam esame skolingi, atminties.

Taigi, tariant, kad *French Thought* miręs, kyla klausimas „Ką daryti?“ Norint į jį atsakyti, reikėtų visų pirma pamėginti pasakyti, ką mums atnešė fenomenologija ir *French Thought*, ir ką mes norėtumėme išsaugoti eidami keliu, kuris neišvengiamai bus kitoks.

PRANCŪZŲ FENOMENOLOGIJOS IR *FRENCH THOUGHT* NUOPELNAI

Prancūziškosios fenomenologijos nuopelnas, mano manymu, yra dvejopas ir iš pažiūros prieštaringas.

Iš pirmo žvilgsnio šis nuopelnas – paprastas: tai siekis iš tiesų perimti Husserlio fenomenologijos užmojų atlikti teisingus aprašymus, kurie padeda pamatyti patirtį ir yra skirti išreikšti tiesiog patirties prasmę. *Būtis ir niekis, Suvokimo fenomenologija, Totalybė ir begalybė* – tai, be jokios abejonės, knygos, kurios mums leidžia iš naujo atrasti patirtį ją „rekonstruojant“, o fenomenologija, pasak Husserlio, yra tiesiog šios rekonstrukcijos projektas ir metodas. Minėdamas šį pirmąjį pagyrimo vertą prancūzų fenomenologijos dalyką, norėčiau pridurti patikslinimą, kuris, mano akimis, yra pats svarbiausias: patirties tyrinėjimas, kuriam pasišvenčia prancūzų fenomenologija, turi kažką, kas susiję su humanistiškumu, jausmiškumu (*affectif*) ir moralumu (*moral*). Čia patirtis atskleidžiama kaip *žmogiška* tokiomis sąvokomis ir tokiais būdais, kad apie ją įgyjamas supratimas tuo pat metu yra simpatija. Sartre'as, Merleau-Ponty ir Levinas kreipiasi į solidarią mūsų šypsena, į pozityvias mūsų emocijas patirties, kaip žmogiškos patirties, atžvilgiu. Turiu prisipažinti, kad šiuo požiūriu būtent palyginimas su Heideggeriu, mano akimis, leidžia geriausiai atskleisti šią „prancūzišką“ ypatybę: *Būties ir laiko* skaitymas skatina „atpažinti“ tai, ką išgyvename, tik tam, kad pripažintume tragiškumą ir su-svetimėjimą. Heideggerio knygoje besisukančioje „filmo juostoje“ nėra jokios laimingos, empatiškai pozityvios scenos. Žmogiška patirtis iškeliamą į dienos šviesą vien kaip niekingas nuosmukis ar nepakenčiamas egzistencinis būvis. Be abejo, negalima neigti, kad mūsų autoriai (Sartre'as, Merleau-Ponty ir Levinas) rašė „paveikti Heideggerio“, vis dėlto kai kas iš jo nebuvo perimta.

Tačiau dabar fenomenologija Prancūzijoje – tai visai kas kita: tai filosofijos istorijos meditacija apie conceptualinių instrumentų, kuriuos atskleidė istoriniai fenomenologai, racionalumą. Čia būtų galima nurodyti darbą, ku-

riam pasišventė, jei mano informacija yra tiksli, mokslininkų grupė „Husserlio archyvai“: tai įdėmus bei reiklus Husserlio *Loginių tyrinėjimų* skaitymas. 1980–2000 m. iš šios mokyklos išėjo daug jaunų mokslininkų bei dėstytojų, turinčių kompetenciją konceptualiai analizuoti Husserlio ir Heideggerio raštus. Tačiau šių tyrimų „Husserlis“ ir „Heideggeris“, sakytumėm, yra netekę sąlyčio su pirmojo laipsnio Husserliu ir Heideggeriu, išryškėjančiais pirmuosiuose verstuose savo kūrinuose, kurie spausdinti dar autoriams esant gyviems ir kurių pagrindu buvo sukurta pasaulinė jų reputacija. Kai tenka kalbėti apie vieną ar kitą, apima baimė pasakyti vien banalybes, kurios jau paseno, palyginti su tuo, ką atskleidė ši mokslinė kryptis. Kartais vieni kitiems prasariname, kad tokį subtilybių statinį sukonstravę specialistai pasišaiptytų net iš paties Husserlio ir Heideggerio, kaip iš blogų savo pačių kūrybos interpretuotojų.

Atliekant šį kruopštą analizavimo ir įsisavinimo darbą, dažniausiai pamirštama, kam reikalingas aprašymas. Fenomenologija tampa vien refleksija apie intencinį santykį, kurio konceptualinis bei metafizinis apibūdinimas vis iš naujo ir iš naujo studijuojamas. Tai tampa visiška ką tik iškeltų „prancūziškosios fenomenologijos“ dorybių priešybe. Ir vis dėlto, mano manymu, šis darbas taip pat vertas pagyrimo. Kadangi fenomenologinė bendruomenė prarado giluminį ryšį su moksliskumu, kurio taip norėjo Husserlis, toks darbas tampa būdu išsaugoti intelektualinį moksliskumo reikalavimą. Ir nėra abejonių, kad bet koks šitaip įgytas žinojimas bei nuovoka gali praversti sprendžiant stimuliuojančius filosofinius uždavinius. Beje, iš principo, žinoma, reikia kovoti su galimu ir visada galinčiu atgimti „prietaru“, nukreiptu prieš „filosofijos istorijos“ tipo tyrinėjimus. Vis to paties gromuliavimas ir interpretavimas – tai vienas iš mąstymo pažangos ir atsinaujinimo būdų. Tai įrodo bet kokia filosofijos istorija – ne tik analitinės filosofijos, bet ir kitose stovyklose.

Tad šių dviejų istorinių prancūzų fenomenologijos nuopelnų nereikia laikyti prieštariniais.

O dabar pamėginkime lygiai taip pat išsakyti *French Thought* nuopelnus.

Šiuo požiūriu pirmiausia norėčiau išryškinti tris šio mąstymo savybes: *French Thought* buvo filosofija, funkcionavusi kaip hibridinis bei daugialypis skaitymas, tai buvo kultūros filosofija ir taip pat viską persmelkiančio suvienijimo filosofija.

Hibridinis bei daugialypis skaitymas. Palyginti su tuo, ką pasakėme apie filosofijos istoriją, gindami jos reikalingumą tyrimui, *French Thought* ėjo gerokai toliau: čia visi mąsto skaitydami, bet naujas didžiųjų tradicijos tekstų perskaitymas – tai tik atskiri atvejai (tai tampa dauguma atvejų tik kai kuriose iš vieno mūsų autoriaus – Derrida – knygų). Foucault skaito visą laiką ir visuose tekstuose kalba apie savo skaitinius, bet tai – teisiniai, medicininiai, literatūriniai tekstai, jis dirba su visu antropologiniu korpusu, kuris nėra vien

įkvėpimo šaltinis; vienas iš Foucault uždavinių – parodyti ir priversti suvokti šį korpusą per jo siūlomą skaitymą, kuris tampa nelyginant intelektualinį Foucault įnašą sutvirtinantis parašas. *Skirtis ir kartotė* ar *Prasmės logika* – tai taip pat savotiški skaitinių durstiniai, kur Albertas Lautmanas susitinka su F. Scottu Fitzgeraldu, Sigmundu Freudu ir Antoninu Artaud (nors tai netrukdo įsiterpti Leibnizui, Kantui ar Bergsonui). Primityviam gryniosios konceptualinio konstravimo veiklos vyriškumui *French Thought* priešpriešina skaitymo, kaip tariamo pasyvumo, vaisingumą.

Kultūros filosofija. Tai stebinantis bruožas, nes kultūros filosofijos terminas paprastai taikomas Ernsto Cassirerio tipo neokantizmui ar hermeneutinei kryptčiai, įkvepiančiai enciklopedinio pobūdžio esė, kuriuose atsispindi kultūros visuma (kai kuriais aspektais toks yra veikalas *Tiesa ir metodas*, o galbūt dar labiau – *Laikas ir pasakojimas*). Ir vis dėlto neokantizmas ir hermeneutika nebuvo noriai publikuojami *French Thought* viešpatavimo laikais. Ricœuras įgijo realų pripažinimą tik „grįžęs“ iš JAV ir kai perversmo dvasia buvo išblėsus. Derrida hermeneutiką tendencingai vadino priešų, nors toks kaip Jeanas Grondinas ją laiko artima (Grondin 2003). Beje, patys Heideggerio pasekėjai Prancūzijoje nenoriai priima hermeneutinę Heideggerio orientaciją, kadangi ji esanti būtent pernelyg kultūrinė ir nepakankamai ontologinė, arba jie ją priskiria vien ankstyvajam jo mąstymo laikotarpiui. O kalbant apie neokantizmą, jis iš pat pradžių buvo diskvalifikuotas kaip tas, kuris vyravo spiritualistinėje-idealistinėje epochoje (šio atmesto laikotarpio atskaitos taškas – Brunschvicgo vardas) ir nuo kurio buvo pasitraukta. Žinoma, neokantizmas išsilaikė ir *French Thought* periodu kartu su Gilles’iu-Gastonu Grangeriu ir Jules’iu Vuilleminu, o tai rodo, kad jis atitinka giluminę prancūzų filosofinės dvasios (jei jau reikia konstruoti tokią instanciją) orientaciją. Tačiau *French Thought* autoriai, žinoma, negalėjo priimti ir įteisinti neokantiškosios kultūros filosofijos idėjos.

O vis dėlto ir vieni, ir kiti rašė kultūros filosofiją: jų kūriniai – tai puikūs kultūrą vagojantys takai, vedantys nuo vieno jos krašto iki kito. Ir ne vien todėl, kad jie, kaip sakėme, žaidė skaitymo korta. Jie taip pat mėgina kai ką pasakyti apie tai, kas vyksta kultūroje, kokios tendencijos joje veikia ir kokios metamorfozės ją paveikia. Kartais kultūros apmąstymas tampa kapitalistinio nuosmukio marksistinės pakraipos aprašymu. Kartais jis atliekamas su kritine nuostata, kurios negalima redukuoti į marksizmą. Juk ar *Postmodernus būvis* nėra kultūros fotografija *par excellence*, padaryta tada, kai baigiasi didieji pasakojimai ir kyla informacinė revoliucija? O ar visa Foucault kūryba nepasiūlo tam tikro daugiasluoksnės kultūros, padalytos tarp epistemologinio, politinio ir etinio registro, vaizdo? O *Tūkstančiai plokštikalnių* – ar tai nėra polimorfinio kultūros pasaulio suvokimas, akcentuojantis struktūravimą, lygiagrečias, susikertančias linijas ir politinius horizontus? O

nesuskaičiuojamos Derrida knygos – juk jose nieko kito ir nedaroma, kaip tik leidžiama dekonstrukcijai vaikščioti po įvairias kultūros provincijas, tarsi ji būtų geriausia jų analizuotoja.

Viską persmelkiančio suvienijimo (unification) filosofija. Kaip jau sakėme, skaitančius pasaulį ir keliaujančius per kultūrą *French Thought* autorius varo į priekį kritinė intencija, bet jie ne mažiau siekia radikalių suvienijimų. Jie laikosi prielaidos, kad viena ir ta pati metafizinė schema gali būti iliustruojama visose srityse tiek pozityvo, tiek negatyvo pavidalu: turi būti principinis aprašymas, leidžiantis išpaukinti visas painiavas, bet tuo pačiu grynu būdu turi visur veikti išlaisvinantis gestas, vaizduotė, struktūravimas, vertimas, perkėlimas, nukrypimas. Antai Deleuze'o *idėja* iš *Skirties ir kartotės* biologijos lauke, matematikoje, humanitariniuose moksluose ar politinėje sferoje individualizuoja pagal tą pačią diferenciacijos (*différenciation*) dramaturgiją. Antai į spąstus patenkantis savasties reikalavimas ir neapgręžiamas išslystančių prasmų, prasminių atitolimų bei savęs iškraipymų procesas, išstinkantis kiekvieną „tą patį“ pagal pėdsako ir kartotės logiką, vyksta visur (Derrida tekstuose). O štai tamprumo ženklo ir semiotinio ženklo priešprieša suteikia pagrindo tiek pagoniškam teatriškumui, tiek ir šiuolaikiniam kapitalizmui (Lyotard'o darbe *Libido ekonomija*) ir t. t.

Apmąstydamas kultūrą, *French Thought* tiki to, kas joje rezgasi, vienove. Tai paplitusią nuomonę (*sens commun*) pranokstanti vienovė, kuri, pasitelkusi kokią nors aukščiausio rango ontologinę-metafizinę kategoriją, suvienija tiek visko, kas pasireiškia, ribas, aptvarą, tiek ir gelbėjančius naujovės, ribų įveikos įvykius. Norėtume dar pabrėžti: dėl tokio įsitikinimo ar tokios vilties *French Thought* autoriai yra tvirtai įsitikinę, kad esama žmogiško genialumo vienovės, kad aukštieji kultūros faktai paslaptinai susiję vieni su kitais ir savaip susijungia. Šioje vietoje, be abejo, reikia nurodyti Deleuze'o knygą *Kas yra filosofija?* – intelektualinę konstrukciją, kuri lygina trijų didžiųjų sričių – filosofijos, mokslo ir meno – mąstymo judesį.

Jei visa tai buvo gražu ir gerai, kaip jau sakiau, ką gi daryti „po to“? Šia proga pastebėsime, kad, remiantis visu tuo, kas buvo dėstyta iki šiol, esame „po“ *French Thought*, bet nebūtinai „po“ fenomenologijos.

MAŠTYTI PO FRENCH THOUGHT

Taigi norėčiau išskleisti galimą filosofijos raidą dabartiniu laiku – tokiu, kurį apibūdiniu kaip *French Thought* mirties laiką. Nepaisant to, esu priverstas iš anksto pripažinti, kad nuo šios vietos mano kalba nebebus „objektyvus“ svarstymas apie pasirodžiusių ar tebe pasirodančių prancūziškų filosofinių darbų visumą. Iš tiesų čia ginsiu savo paties filosofinį kelią, mėgindamas įtikinti,

kad jis paveldėtas iš to, kas buvo pristatyta iki šiol, tuo pat metu suvokiant, jog nebeįmanoma toliau tęsti „lyg niekur nieko“.

Šis kelias, kuriuo stengiuosi eiti, tai etanalizės (*ethanalyse*) kelias. Apie šį kelią užsimenu knygoje *Prasmė ir prasmės filosofija* (Salanskis 2001), paslapčia pirmuosius žingsnius juo žengiu knygoje *Naikinimas, įstatymas, Izraelis* (Salanskis 2003), oficialiai juo pradėdau eiti knygoje *Prasmės teritorijos* (Salanskis 2007), o apie jo ryšį su fenomenologija apmąstau knygoje *Šiuolaikiniai fenomenologijos pritaikymai* (Salanskis 2008a). Jis įkvepia pastaraisiais metais spausdintus įvairiausių tekstus: „Levino filosofija šiandien Prancūzijoje“ (Salanskis 2006: 191–219) ar „Referencinė gelmė Jeano-François Lyotard'o filosofijoje“ (Salanskis 2008b: 223–243), arba visai neseniai Toronte vykusioje konferencijoje „Dialoginės perspektyvos“ skaitytas pranešimas „Teorijos ir etikos dialogas“ (nespausdintas).

Užduoties situacija

Pradėsiu nuo to, kuo užbaigiau ankstesnę skyrelį: skirtingai nuo *French Thought* paplitusios nuostatos, man neatrodo, kad fenomenologija yra atgyvenusi. Mano argumentai būtų tokie: 1) viena vertus, fenomenologija nėra savo kilme susijusi su revoliuciniu politiniu pasirinkimu nei su idėja, kad filosofija neišvengiamai realizuojama kaip politinė naujovė ar progresas (bent jau Husserlio požiūris šiuo klausimu nedviprasmiškas); 2) kita vertus, fenomenologija jokiū būdu nepalaiko distancijuoto ar nepasitikinčio požiūrio į pateisinimą, pagrįstumą ir tiesą (ir vėl šitai puikiai įrodo Husserlis, kuris visa savo kūryba ieško pagrindo ir siekia, kad filosofinės tiesos suteikų vietą visoms mokslo tiesoms ir jas pagrįstų); 3) vis dėlto negalime nepastebėti, kad kai kurie žymieji analitinės filosofijos autoriai, kaip Peirce'as ir Wittgensteinas, savaip susiję su fenomenologiniu požiūriu; šitaip sutvirtinama racionalumo būtinybė, ir galbūt neprotinga ją išmesti į pasenusių daiktų sandėlį.

Ir vis dėlto negalime perimti fenomenologinio projekto tokio, koks jis buvo sukurtas iš pradžių, nekreipdami dėmesio į tai, kas įvyko, nepasimokydami iš to, kaip buvo mąstoma XX a. Prancūzijoje ir toliau turi būti užsiimama fenomenologija, bet su tam tikra „kontrolė“, pastatant savotiškus apsauginius barjerus – pasinaudojant jų ribojančiais mechanizmais ar atsižvelgiant į tam tikrą rūpestį.

Mano manymu, išorinė fenomenologijos kontrolė turi įgauti du pavidalus.

Pirmiausia, neįmanoma ignoruoti, kad tiesos reikalavimas vyksta kalbiniu ir netgi loginiu-kalbiniu būdu. Jokia fenomenologija negali išvengti kalbos stichijos, kurios žemėlapi XX a. mėgino pateikti analitinis protas, kartu apibrėždamas apribojimus. Kitaip sakant, kalbinis posūkis turi būti priimamas. Tai anaipol nereiškia, kad turime pamaldžiai nusilenkti prieš Richar-

do Montague'o, paskui ir prieš Hanso Kampo pasiūlytą kalbos atvaizdą, nei netgi prieš jo formą, kurią pagerino Jaakko Hintikka. „Naujoji“ kontinentinė filosofija, naujoji fenomenologija, naujasis *French Thought* – nežinau, kaip juos pavadinti – kalbos klausimu turės išreikšti savo požiūrį, dėl kurio teks kovoti ir rungtis.

Kita vertus, fenomenologinio tipo filosofija, apie kurią svajoju, turi sutikti dirbti leviniškosios filosofijos režimu. Dar vienas apgailėtinas *French Thought* paklydimas, mano manymu, buvo tai, kad jis išdidžiai ir deklaratyviai neigė moralinį reikalavimą, laikydamas jį ideologine banalybe, nepateisinamu laisvės apribojimu. Priešindamasis šiai tendencijai, kuri galėjo kelti įtarimą, kad mūsų diskursai – tai galios liaupsinimai, Levinas mus mokė heteronomijos didybės. O ypač jis parodė, kad daug kas iš to, kas mums brangu ir kuo dalijamės, remiasi mūsų baime pakenkti, mūsų sugebėjimu užklausti savo veikimo pasaulyje nekaltumą.

Tad, mano akimis, programa būtų tokia: užsiimti filosofija, kuri neignoroja juridinės sakinio (net jei tai loginis sakinyš) plotmės ir sutinka išsaugoti rūpestį moraliniu reikalavimu, kuris yra pirmapradis ir absoliutus. Tokios filosofijos buvimą fenomenologine pateisina nuoroda į Leviną. Mano požiūriu, Levinas yra tas filosofas, per kurį mus neseniai pasiekė viską apverčianti naujovė, ir svarbu pažymėti, kad tam jis ėjo fenomenologijos keliu (iki pat pabaigos atsisakydamas jos išsižadėti ir visą laiką ja remdamasis, nors ir pripažindamas, kad pakreipė jos kryptį).

Telieka paaiškinti, kodėl, mano supratimu, etanalizė realizuoja šią programą, ir kaip, nors ir kai ką perimdama iš *French Thought*, ji tam tikru požiūriu lieka jai ištikima.

Etanalizės pasirinkimas

Iš pradžių reikėtų pasakyti, kad etanalizės projektas perima Husserlio suformuluotą fenomenologijos projektą. Kaip Husserlis ketina užsiimti intencine visų tipų objektų, pasirodančių mūsų „konstituotame pasaulyje“, analize, taip ir etanalizė nori apibūdinti kiekvieną žmogiškoje patirtyje iškylančią „prasmės sritį“. Kaip Husserlis išryškina intencinį profilį, atitinkantį kiekvieną objektų sritį, taip ir etanalizė pateikia kiekvieną prasmės regioną grindžiančio etoso pavidalą: ji aprašo etosą sudarančių praktikų, išgyvenimų ir kalbinių išraiškų sudėtinį žaismą, per kurį yra suprastas ir perduotas prasmės reikalavimas. Husserlio fenomenologijoje toks intencinis profilis brėžia esmės kontūrą: eidetinio varijavimo metodas mums leidžia daryti išvadą, kad jei pažeidžiamas bent mažiausias intencinio profilio aspektas, jis nebeatitinka kokios nors srities objekto esmės, ir iš esmės tampa neįmanoma, kad išgyvenimų srautas

perteiktų struktūrą, duodančią aprašomą objektą. Etanalizėje prasmės sritį remiančio etoso aprašymą sudaro atitinkamos *prasmėšaukos (sémance)* išryškimas: ją sudaro pluoštas nurodymų, susijusių su išgyvenimais, praktikomis ir kalbiniais segmentais, ir nuo jų laikymosi priklauso atitinkamos prasmės žaismo sekimas.

Pamatinis etanalizės sąvokų mechanizmas skiriasi nuo fenomenologijos mechanizmo vienu svarbiu elementu, kurį vadinu *priesaku (sollicitant)*. Prasmės srities pamatinę patirtį ar atpažinimą etanalizė sieja su specialaus ir lemiamo žodžio – *idealybės žodžio* girdėjimu. Tai nėra bendrinis daiktavardis, įvardijantis tam tikrą klasę esinių. Šis žodis yra savotiškas nurodymas atlikti tam tikrą programą, tarsi reikalaujamo išpildymo santrauka, kurią reikia interpretuoti, ir kaip toks jis atskleidžia prasmę bei jos sritį. Antai žodis *meilė* įvardija ne meilės epizodus ar objektus, bet tam tikrą angažavimąsi meilei, kuris žmonių santykiuose įgyja prasmę. Meilė ir būtų vienas iš pavyzdžių to, ką etanalizė vadina *priesaku*. Tad, remdamiesi *priesaku*, kiekvieną kartą užsimame vis kitokia etanalizės tema. Tam, man atrodo, nėra nieko analogiško intencinėje analizėje.

Paprastiau tariant, etanalizė ketina paaiškinti mums galiojančių nurodymų visumą, nesvarbu, ar jų laikomės, ar ne. Ir ji pripažįsta, kad to, kas yra *mums (pour nous)* nušvietimas, gali vykti tik nušviečiant tai, kas yra *man (pour soi)*. Tad etanalizė patenka į judėjimą, einantį nuo liudijimo (*témoignage*) prie tvirtinimo (*attestation*) – lygiai kaip ir fenomenologija. Nėra jokių abejonių, kad etanalizė tęsia fenomenologiją⁷.

Etanalizė kaip prancūzų fenomenologijos ir French Thought tęsinys

Ką būtų galima pasakyti apie etanalizės ryšį su prieš tai aptartais prancūzų fenomenologijos nuopelnais? Man atrodo, aišku, kad etanalizė perima žmogiškos patirties jausminio ir moralinio aspekto supratimo humanistinį elementą, išreikšdama simpatiją jos atžvilgiu: analizuoti kokį nors etosą, stengiantis išryškinti su juo susijusią prasmėšauką, tai reiškia kas kartą su gailėsčiu žiūrėti į aptariamą prasmę, įsivaizduoti, kad toji prasmė gali būti prarasta, ir klausti, kokia konkrečia ištikimybe toji prasmė bus „išgelbstima“. Visa ši mąstymo eiga iš tiesų suponuoja, kad susitapatinama su konservatyviu įžadu, kurį aptariamoms prasmės tradicija perduoda ir išpildo.

⁷ Žr. mano asmeniniame tinklalapyje straipsnį „Expérience, phénoménologie, ethanalyse“ (<http://jmsalanskis.free.fr/>).

Be to, etanalizė lygiai taip pat realiai aprašo žmogiškąją patirtį, tik nauja čia yra tai, kad aprašymai vyksta iš privalėjimo būti perspektyvos. Ir priešingai, etanalizė akivaizdžiai nebeturi nieko bendra su istorine prancūzų fenomenologijos filosofijos orientacija – ta, kuri skatina be galo ir vis nuosekliau dirbti, konceptualiai rekonstruojant istorinius fenomenologijos žingsnius. Toks darbas nebus susijęs su etanalize, net jei jis hipotetinėje ateityje bus taikomas etanalize besiremiantiems tekstams ar autoriams. Tačiau visai įmanoma, kad etanalizė galėtų pasiūlyti tam tikrą filosofijos istorijos stilių, bet šiandien negalėčiau jo apibūdinti.

Dabar telieka sugretinti etanalizę su trimis prieš tai pripažintais *French Thought* nuopelnais.

Pats palankiausias etanalizei yra antrasis nuopelnas – tai, kad šis mąstymas funkcionuoja kaip *kultūros filosofija*. Aprašydama prasmės sričių etosą, etanalizė filosofškai rekonstruoja kultūrą, išryškina tas jos spalvas, kurios skatina mus laikytis kiekvienos iš jos tradicijų. Etanalizė yra kultūros teorija kaip prasmės tradicijų durstinys ir kartu kultūros tyrimas kaip normatyvinis atitinkamo etoso aprašymas.

Etanalizė taip pat yra *viską persmelkiančio suvienijimo filosofija*, nors ir visai kitoku būdu nei *French Thought*. Šis mąstymas visiškai savanoriškai vienijo metafiziniu būdu: vienyti čia reiškė išryškinti kokią nors schemą, apibrėžtą senąja vargana metafizikos kalba (tas pats, kitas, substancija, idėja ir t. t.), siekiant parodyti, jog ši schema vienodai veikia iš pažiūros itin nutolusiose žmogiškojo pasaulio vietose. Mes paėmėme Deleuze'o diferenciacijos arba Derrida suerdvinimo, save iškraipancio išslydimo žaismo pavyzdžius.

Etanalizė negali nutiesti tokių kiaurai per viską einančių tiltų, nes, kaip fenomenologinis ir transcendentalinis metodas, ji susilauko nuo metafizikos. Ji pretenduoja ne pažinti būtį, bet nubrėžti privalėjimo būti, kaip paties išgyvenimo, žemėlapi. Nepaisant to, ji gali plačiai ir nenumatytu būdu suvienyti skirtingas sritis, parodydama jų sąšaukas tiek, kiek skirtingi angažavimaisi susikerta mūsų sudėtiniame „religiškume“, ir tiek, kiek ji perima *idėjos* motyvą.

Kalbant apie angažavimusis, politiškumo etanalizėje ėmiausi diskutuoti apie politiškumo ryšį su logiškumu bei moksliskumu, nes problemiškas jų įtraukimas į politinę praktiką ir mąstymą sudaro pačios politiškumo tradicijos ašį (Salanskis 2007: 40–53). Politiškumas pajungia protą instrumentinei politikai, perimdamas jos kriterijus bei požiūrį. Taigi, etanalizės autorius turi dirbti šiame tyrimų lauke.

Kalbėdamas apie idėjos sąvoką, savo knygoje *Prasmės teritorijos* aiškinu, kad nuo Platono iki Husserlio idėjos sąvoka iš esmės suvokiama kaip tipas, kuris valdo paskirus atvejus, kuris tik juose ir pasireiškia (ar nepasireiškia), tačiau aš pabrėžiu, kad veiklusis ir įtikinantis šios sampratos „pagrindas“ – tai privalėjimo būti transcendencija. *Eidos* yra tai, su kuo paskirybės visuomet

susijusios kaip su norma, įsakymu. Kaip tik dėl to idėjos filosofema patenka į etanalizę ir gali atlikti vienijimo vaidmenį. Antai meilės etanalizėje lyginu platoniskąją meilę ir matematinį platonizmą (Salanskis 2007: 76).

Lieka pakalbėti apie *hibridinį bei daugialypį skaitymą*. Turiu pripažinti, kad man dar ne iki galo aišku, ar etanalizė iš tiesų išsaugo šią ypatybę. Tam tikru atžvilgiu etanalizė iš tikrųjų yra skaitymas, tačiau tai – kultūros skaitymas (kuriame visa klausa sutelkiama į privalėjimą būti). Šiuo požiūriu etanalizės skaitymai – hibridiniai bei daugialypiai, nes, kaip jau minėjome, etoso reikalavimai nepaiso sienų. Tai, ko, pavyzdžiui, reikalauja mūsų ryšys su priesaku „subjektas“, neapsiriboja viena ar kita filosofijos ar kultūros sritimi. Subjekto etanalizė, nesvarbu, gerai ar blogai ją atlieku – tai kvietimas skaityti pačius įvairiausius tekstus, išgirsti daugybę „teksto subjektų“, kurie suaudžia reikalaujamos subjektyvybės tinklą mūsų patirtyje. Tačiau net jei čia aptariamam atveju nurodau į tekstinius ar interpretacinius faktus, vis dėlto etanalizės diskursas paprastai neapsiriboja kokiu nors sustingusio tekstinio epizodo nagrinėjimu. Ji paprastai siekia išgirsti su priesaku susijusią patirtį kaip visuminę, nepriklausomai nuo konkretaus komentuojamo teksto. Ar šis trūkumas – nepataisomas, ar jis išreiškia etanalizės propagandisto ar pačios etanalizės ribas? Nežinau ir kol kas nesijaučiu pajėgus atsakyti į šį klausimą.

IŠVADA: AIŠKUMAS IR KONKRETYBĖ

Pabaigai norėčiau išsakyti tai, kuo, mano akimis, prasmingas „sugrįžimas“ prie fenomenologijos ir kai kuriais atžvilgiais prie *French Thought*, pavyzdžiu imdamas etanalizę.

Tai, ko siekiame, tai, ko mums prisakyta siekti, mano manymu, yra filosofija, kuri, viena vertus, patenkintų aiškumo reikalavimą, o kita vertus, būtų susijusi su konkretybe. Dabartinė situacija, kurią vadinu po *French Thought*, iš mūsų reikalauja aiškumo ir kartu dėmesio konkretybei.

Ji reikalauja aiškumo, nes mes buvome pasirinkę neaiškumą, dažniausiai žinodami tokio pasirinkimo priežastis ir manydami, kad darome gerai. Ypač toks pasirinkimas veikė *French Thought*, bet ir fenomenologiniai tekstai to neišvengė. Mūsų „pateisinama priežastis“ šitaip elgtis buvo ta, kad nenorėjome nuslėpti neįvaldomų vietų, norėjome netgi pabrėžti, kad to, apie ką kalbame, dar labiau neįmanoma, dar sunkiau svarstyti, nei tai matyti iš to, ko mums nepavyko pasakyti. Be to, mūsų manymu, kita pateisinamos priežasties pusė yra ta, kad, palikdami virpėti savo neįvaldytą kalbą, mes geriau liudijame tuos nepasakomus dalykus ar tą sunkumą pasakyti, kurį kaip tik norime įteisiinti. Iš esmės pretendavome privalą, taigi ir galį būti neaiškūs, remdamiesi diskurso ir tikrovės, t. y. to, kas vadinama tiesa, atitikimu.

Ir mes, kaip galbūt ir mums svarbūs fenomenologijos ar *French Thought* mokytojai (nors kai kuriais lemiamais momentais jie rado aiškumo kelią), nepastebėjome, kad aiškumo reikalavimas yra susijęs su pačiu neįvaldomumo demonstravimu. Tai, kas nepasakoma, kelia sunkumų, kas yra pernelyg kompleksiška, subtilu, gali realiai būti išryškinta, apginta skaitytojo ar klausytojo akivaizdoje tik tada, jei tai iškeliamą į dienos šviesą, jei tai išaiškinama. Mąstymo ir pozicijos užėmimo žaidimas, vykstantis ir turintis vykti filosofijoje, yra gerbiamas ir iš tiesų žaidžiamas tik tada, kai kiekvienas pamėgina sutrikdyti ankstesnių diskusijų situaciją taip, kad tas sutrikdymas tampa svarbus kitiems, t. y. aiškiu būdu. Analitinė filosofija nesunkiai paženklino visas sąmones tol, kol ji buvo vienintelė, nedviprasmiškai reikalavusi aiškumo.

Šiandien, prisiimdami aiškumo imperatyvą, galime žengti vienu žingsniu toliau, nei tai paprastai daro būtent analitinė filosofija. Mes galime tai padaryti reikalaudami ne tik to, kad diskursai būtų aiškūs savo ginamais teiginiais bei iškeliamais argumentais, bet taip pat tuo, kam jie angažuojasi, kad būtų aiškūs kiekvieno jų argumento svoris bendrame jų siūlomos vizijos lauke. Būna taip, kad kai kurie analitinės filosofijos straipsniai, nors ir aiškūs iš pirmo žvilgsnio, geriau įsiskaičius nebeatrodo tokie aiškūs. Tad siekime rašyti ir išradinėti tokią filosofiją, kuri būtų aiški iki pat galo. Galbūt tai netrukdytų priversti virpėti kalbą ties jos riba, siekiant filosofinės tiesos: juk ir tai gali būti daroma aiškiai.

O kalbant apie konkretybę, manau, kad mūsų padarytas ir mus į priekį vesti galintis atradimas yra tas, kad jos turinys galiausiai yra etinis.

Seniau buvo manoma, kad konkretybė – tai materija ar materialus dalykas, kadangi konkretybė buvo siejama su jausmu ar politiškumu. Visa tai nėra klaidinga ir to negalima visai atmesti. Konkretybė – tai, ko siekiame ir ko negalima ignoruoti – žinoma, tam tikru požiūriu yra materialus daiktas, išskylantis priešais mus (*s'objecte*) pasaulyje, tai mūsų gyvenamąjį politinį pasaulį persmelkianti įtampa, kurios negalime teisėtai ignoruoti, pagaliau, tai, aišku, tam tikras mus užvaldančio jausmo gurkšnis, kurį sugebame pamiršti tik atlikdami abstrakčius ir todėl melagingus maneversus.

Tačiau konkretybės reikalaujančios filosofijos rūpestis – netapti skandalinga užgaida. Nekalbėti anapus to, kas apnikę žmonių gyvenimus, kas esant neatidėliojamam reikalui determinuoja jų galimybę kilniai tęsti savo egzistenciją, išsaugant žmogiškumą. Jei jiems kalbame apie dalykus, kurie neturi nieko bendra su tomis kliūtimis bei dalykais, su kuriais jie susiduria, kyla rizika paniekinti tuos neatidėliojamus reikalus, ir lygiai taip pat, jei tam tikruose kontekstuose ignoruojame politinius rūpesčius, nuo kurių jie priklauso, ar iš principo nepaisome bet kokio jausmo, audžiančio jų gyvenimus. Tad galutinė konkretybės paskirtis – tai „to, kas svarbu ir negali būti minimalizuota ar atidėta į šalį žmonių gyvenime“, paskirtis. Skrupulingas kokios

nors teorinės konfiguracijos, neturinčios jokio ryšio su šia etine konkretybe, ribų svarstymas iš tiesų yra nieko vertas, nesuteikia tos garbės filosofijai, kokią turėtų suteikti. Ir lygiai taip pat nuostabi meditacija apie daikto autentiškumą dvasiniuose ontologijos Rytuose – jei ji pamiršta bet kokias pasekmes tos pačios etinės konkretybės plotmėje.

Be abejo, būtent Levinas mums priminė šitaip suvokiamą konkretybę. Juk jis visą savo itin sudėtingos filosofijos turinių dėstymo metodą pajungė šiam „perėjimo per konkretybę“ principui, kuris iš esmės yra „perėjimo per žmogų“ principas.

Aiškumas reikalauja naudotis pavyzdžiais – analitinė filosofija mums dėl to pakankamai išūžė galvas, kad galėtumėme tai suprasti.

Konkretybė reikalauja, kad susitiktumėme su žmogumi ir kreiptumėmės į jį – mus to išmokė Levinas.

Tad turime rašyti filosofijas, naudodamiesi pavyzdžiais ir susiedami savo mąstymą su konkretybėmis, bet neturime manyti, kad vienas iš šių dalykų mums leis apsieiti be kito.

Iš prancūzų k. vertė Nijolė Keršytė

Gauta 2009 09 28

Priimta 2009 10 14

LITERATŪRA

- Beaulieu, A. 2004. *Gilles Deleuze et la phénoménologie*, Les Editions Sils Maria diffusion Vrin.
 Derrida, J. 2000. *Le toucher – Jean-Luc Nancy*, Paris: Galilée.
 Descombes, V. 1996. *Les institutions du sens*, Paris: Minuit.
 Grondin, J. 2003. *Le tournant herméneutique de la phénoménologie*, Paris: PUF.
 Salanskis, J.-M. 2001. *Sens et philosophie du sens*, Paris: Desclée de Brouwer.
 Salanskis, J.-M. 2003. *Extermination, loi, Israël*, Paris: Les Belles Lettres.
 Salanskis, J.-M. 2006. *Levinas vivant*, Paris: Les Belles Lettres.
 Salanskis, J.-M. 2007. *Territoires du sens*, Paris: Vrin.
 Salanskis, J.-M. 2008a. *Usages contemporains de la phénoménologie*, Paris: Sens et Tonka.
 Salanskis, J.-M. 2008b. „La profondeur référentielle chez Jean-François Lyotard“ in *Les transformateurs Lyotard*, Enaudeau, C., Nordmann, J.-F., Salanskis, J.-M. & Worms, F. (éds), Paris: Sens et Tonka.

Jean-Michel Salanskis
APRÈS LA *FRENCH THOUGHT*: VERS UN STYLE
ANALYTIQUE, PHÉNOMÉNOLOGIQUE ET LÉVINASSIEN

RÉSUMÉ

Article commence par rappeler comment la phénoménologie a réussi de façon spectaculaire en France, mais en subissant toujours la limitation d'un autre influence : successivement, celle du matérialisme marxiste, celle du radicalisme de la *French Thought*, et, peut-être aujourd'hui, celle de la raison analytique.

Il explique ensuite pourquoi il est désormais possible de dire que l'épisode historique de la *French Thought* est clos. Dans son après coup, nous pouvons essayer de dire quels ont été les mérites fondamentaux de la philosophie inventée dans cet étonnant "moment". Mais nous pouvons aussi revenir sur les grandes contributions de la phénoménologie française, pour essayer de dire ce qui faisait la saveur et la qualité spécifique de cette phénoménologie.

De telles observations nous servent alors à concevoir ce qui pourrait être aujourd'hui notre tâche, dans la nouvelle situation créée par la fin de la *French Thought*. Pour l'auteur de l'article, ce qu'il y a lieu de faire est un travail de type phénoménologique encore, mais qui soit attentif à deux exigences "externes" : celle de la clarté vis-à-vis de l'enjeu de la vérité, clarté qui implique la mise à plat linguistique et logique de la part de vérité revendiquée dans nos travaux philosophiques, et celle immémoriale de l'éthique, telle que nous l'a rappelée et enseignée Emmanuel Levinas. Il s'agit de faire une philosophie à la fois lévinassienne et "analytique" à sa manière, en quelque sorte.

Je conclus le texte en essayant de dire pourquoi mon programme personnel de l'ethanalyse satisfait à cette double exigence, tout en reprenant à sa manière plusieurs traits positifs de la *French Thought*.

MOTS CLÉS: phénoménologie, *French Thought*, philosophie analytique, ethanalyse, Levinas.